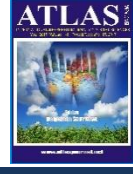

ATLAS INTERNATIONAL REFERRED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date: 24.03.2018

Published Date:31.05.2018

2018 / May

Vol 4, Issue:8

Pp:246-256

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

ARAP GRAMERİNDE HÂL

THE STATUE IN THE ARABİC GRAMMAR

Öğr.Üyesi.Dr. Ahmet TEKİN

Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı, anadoluplatformu@hotmail.com,
Mardin/Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada Arap gramerinin önemli unsurlarından biri olan hâl konusunun üzerinde durulmuştur. Çalışmada hâlin sözlük ve ıstılah anlamı verilmiş ve dilcilerin hâl için sundukları tanımın kritiği yapılmıştır. Bununla birlikte hâl ögesi anlam ve şekil açısından farklı kategorilerde değerlendirilmiş ve buna göre hâlin kısımları ortaya koyulmuştur. Bu bakımdan hâl ile zu'l-hâl arasındaki anlamsal bağ göz önünde bulundurulmuş hâl mübeyyine ve müekkide şeklinde iki kategoride ele alınmıştır. Şekil açısından ise hâl, müştak, camid, masdar, müfred, cümle ve şibh-i cümle şeklinde bir taksime tabi tutulmuştur. Buna ilaveten cümle şeklinde gelen hâldaki rabit incelenmiştir. Ayrıca belirlilik ve belirsizlik açısından ele alınan hâl ögesinin zu'l-hâli de bu açıdan değerlendirilmiş ve hâlin zu'l-hâl ile uyumu, zu'l-hâl ve amiline takdim edilmesi, hâl ve amilinin hazfe uğraması ve hâl ile zu'l-hâldeki taaddüt konusu ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Arap Grameri, Hâl, Zu'l-hâl, Amil

ABSTRACT

This work focuses on one of the important elements of Arabic grammar. In the study, the meaning of the dictionary and the term were given, and the criterion of the definition of what the linguists were saying for the situation was made. However, the state was evaluated in different categories in terms of meaning and form, and according to this, the parts of the state were revealed. In this regard, considering the semantic connection between the state and the real owner, it is discussed in two categories as explanatory and reinforcer. In terms of figure, the state (hâl) is divided into fragments which are derived, frozen, infinitive, singular, sentence and semi-sentence. In addition, the connexion in the state of a sentence has been examined. In addition, the possessor of the factual element which is considered in terms of certainty and uncertainty has been evaluated from this point of view. and the harmony with the state owner, the introduction to the state owner and factor, the deletion of the state and the factor, and the issue of number in the factor.

Keywords: Arabic Grammar, State, State Owner, Factor.

1. GİRİŞ

Arapçada cümlenin olmazsa olmazlarından olan öğelerine cümlenin temel unsurları manasında isnadın rükünleri denmektedir. Isnadın rükünleri müsnedün ileyh ve müsned durumundaki sözcüklerden oluşmaktadır. Bunun dışında cümle için tamamlayıcı unsurlar mahiyetinde olan öğeler gelmektedir. Cümlenin tamamlayıcı unsurları mefûl, hâl, temyiz ve müstesna gibi olgulardan oluşmaktadır. Bizim burada üzerinde duracağımız unsur Türkçede durum zarfı olarak bilinen hâl ögesidir. Hâl kelimesi, حَوْلٌ kökünden gelip çoğulu أحوال şeklindedir. Bu kelime müzekker olarak kullanılabilirdiği gibi حالة şeklinde müennes olarak da kullanılabilir. Sözlükte insanın üzerinde bulunduğu durum, içinde bulunduğu zaman,

1.1. Anlam Açısından Hâl

Dilciler, hâl ögesiyle zu'l-hâl arasındaki anlamsal bağı göz önünde bulundurarak hâl ögesini mübeyyine ve müekkide şeklinde iki kategoride ele almışlardır.⁸ Hâl ögesi için ifade edilen bu iki tabir onun zu'l-hâli açıklaması veya pekiştirmesiyle ilgilidir. Zu'l-hâl için açıklayıcı bir niteliğe sahip olup cümleye öncesinden anlaşılmayan yeni bir anlam katan hâl için mübeyyine tabiri kullanılırken cümlede önceden var olan anlamı pekiştiren hâl için de müekkide ifadesi uygun görülmüştür.⁹ Hâlin mübeyyine kısmı genellikle değişken bir özelliğe sahip olup zu'l-hâl ile ilişkisi geçicidir. Örneğin "أَكَلْتُ الطَّعَامَ حَارًّا" "yemeği sıcakken yedim" cümlesindeki yemekle ilgili sıcaklık vasfı kalıcı bir nitelik olmayıp makablinden de anlaşılmamaktadır. Ancak bazı mübeyyine hâl örneklerinde bu durumun tersi de söz konusu olabilmektedir. Nitekim "Hâlbuki o Kur'an, kendi ellerinde bulunan Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır"¹⁰ ve "أَفَعَيَّرَ اللَّهُ أَبْتَعِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا" "(De ki:) "Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? Halbuki size kitabı açıklanmış olarak indiren O'dur."¹¹ ayetlerinde geçen مُفَصَّلًا ve مُصَدِّقًا sözcükleri mübeyyine türünden hâl örnekleri olmalarına rağmen zu'l-hâlleri için ayrılmaz birer nitelik durumundadırlar. Müekkide hâlin zu'l-hâl ile ilişkisi ise kalıcı olabildiği gibi geçici de olabilmektedir. Örneğin "Allah, hak ve adaleti ayakta tutarak, kendinden başka tanrı olmadığını bildirdi; melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler. (Evet) O'ndan başka tanrı yoktur; O mutlak güç ve hikmet sahibidir."¹² ayetindeki مُفَصَّلًا hâl ifadesinin zu'l-hâli olan Allah'tan ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bununla birlikte diğer bir hâl-i müekkide örneği olan "فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا" "Onun bu sözünden dolayı Süleyman neşeyle gülümsedi"¹³ ayetindeki ضَاحِكًا sözcüğünün anlamsal boyutunun Hz. Süleyman için kalıcı olduğu da söylenemez.¹⁴

Bunun dışında da bazı dilciler, zû'l-hâl ile ilişkisini göz önünde bulundurarak hâl ögesini geçicilik ve kalıcılık açısından; müntakile ve mülazime, kendisinin bizzat kastedilip edilmediği açısından maksûde ve muvattie ve zaman açısından da mukarine, mukaddere ve mahkiyye şeklinde kısımlara ayırmışlardır.¹⁵

1.2. Şekil Açısından Hâl

Dil bilimciler, hâli anlam açısından kategorize ettikleri gibi şekil açısından da onu kısımlara ayırmıştır. Onlara göre müfred formunda gelen hâl ögesi için iki farklı kullanım söz konusudur. Bunlardan biri hâlin müştak/türemiş bir sözcük olarak kullanılması iken diğeri de onun müştak olmayan bir formda gelmesidir.¹⁶

1.2.1. Müştak Olan Hâl

Hâlin müştak olarak kullanılması yaygındır. Söz konusu iştikakın aslı ism-i fail ve ism-i meful şeklinde gelen hâl örneklerinde olduğu gibi genellikle masdardır. Ancak bazı müştak hâl örneklerinde iştikakın aslı isim de olabilmektedir. Nitekim "رجع القائد وجرى الماء صافياً" ve "أَكَلْتُ الخُبْزَ مُسْتَحْجَرًا" örneklerindeki müştak hâl ögelerinin aslı masdar iken "مُسْتَحْجَرًا" müştakının aslı ise حَجَرَ ismidir.¹⁷

⁸ Ebû Ali el-Fârisî, el-İdâhu'l-Adudî, (Thk: Hasan Şazeli Ferhûd), Riyad, 1969, s. 202; Radiyyüddîn Muhammed el-Esterâbâdî, Şerhu'r-Radî li Kâfiyeti İbni'l-Hâcib, (Thk: Hasan Hifzi-Yahya Beşir Mustafa), Riyad, 1966, 635.

⁹ İbn İbn Ya'îş, Şerhu'l-Mufasssal, (Emil Bedî' Ya'akub), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2001, II, 22-23; Suyûtî, Hem'u'l-Hevâmi' II, 245.

¹⁰ Bakara, 2/91.

¹¹ En'âm, 6/114.

¹² Âl-i İmrân, 3/18.

¹³ Neml, 27/19.

¹⁴ İbn Mâlik, Elfiyye, s. 23; Suyûtî, Hem'u'l-Hevâmi' II, 224.

¹⁵ İbn Hişâm Cemâluddîn el-Ensârî, Muğni'l-Lebîb, Dâru'l-Kutubi'l-Misri, Kahire, Tarih Yok, II, 90-91.

¹⁶ Radiyyüddîn, Şerhu'r-redî li Kâfiyeti İbni'l-Hâcib, s. 662.

¹⁷ Suyûtî, Hem'u'l-Hevâmi' II, 224.

1.2.2. İsim Şeklinde Gelen Hâl

Genellikle müştak olarak gelen hâl bazı durumlarda camid bir isim olarak da gelebilir. Hâl ögesinin bu kısmı için dilciler tarafından aşağıdaki şartlar öne sürülmüştür: Bunlardan birincisi onun sıfat almasıdır. *"Ruh ona tam bir insan şeklinde göründü"*¹⁸ ayetindeki *بَشَرًا* sözcüğü *سَوِيًّا* sıfatı sayesinde hâl olabilmıştır. İkincisi ondan önce bir muzafın takdir edilmesidir. *عَدْلِي* hâlinde önce *مِثْل* muzafı varsayılmıştır. Üçüncüsü hâl ögesinin fiyatlandırmaya delalet etmesidir. *بَعَثَ الدَّارَ ذِرَاعًا بِدَرَاهِمٍ* örneğindeki *ذِرَاعًا* sözcüğü fiyata delalet ettiği için *مُسْعَرًا* şeklinde tevîl edilmiştir. Dördüncüsü bir eylemin karşılıklı yapıldığına delalet etmesidir. *فَاهُ إِلَى فَيْ* cümlesindeki hâl ögesi karşılıklı konuşma manasında olan *مُشَاقَفَةً* şeklinde yorumlanmıştır.¹⁹ Beşincisi müştak olmayan hâl ögesinin tertibe delalet etmesidir. *ادْخُلُوا الْمَسْجِدَ رِجَالًا رِجَالًا* örneğindeki hâl ögesi "sırasıyla girin" manasına delalet etmektedir. Altıncısı hâl ögesinin zu'l-hâlin aslına delalet etmesidir. *"İblis, "Ben, çamurdan yarattığın kimseye secde eder miyim!" dedi."*²⁰ ayetindeki *طِينًا* lafzı, zu'l-hâl konumunda olan Âdem'in aslına delalet etmektedir. Yedincisi hâl ögesinin zu'l-hâlin fer'ine delalet etmesidir. *هَذَا حَدِيدٌ خَائِمًا* örneğindeki *خَائِمًا* lafzı zu'l-hâl konumunda olan *حَدِيدٌ* kelimesinin fer'ine delalet etmektedir. Sekizincisi hâl ögesinin zu'l-hâlin türüne delalet etmesidir. *هَذَا مَالٌ ذَهَبًا* cümlesindeki *ذَهَبًا* kelimesi zu'l-hâl konumunda olan *مَالٌ* kelimesinin türüne delalet etmektedir. Dokuzuncusu hâl ögesinin zu'l-hâlin teşbihine delalet etmesidir. *كَرَّرَ زَيْدٌ أَسَدًا* örneğindeki hâl ögesi aracılığıyla zu'l-hâl, aslana benzetilmiştir. Onuncusu hâl ögesinin zu'l-hâlin taksimine delalet etmesidir. *أَقْسَمَ الْأَمْوَالَ عَلَيْهِمْ أَثَلَاثًا* cümlesindeki hâl ögesi olan *أَثَلَاثًا* lafzı zu'l-hâl konumunda olan *الْأَمْوَالَ* kelimesinin taksimine delalet etmektedir. On birincisi hâl ögesinin iki farklı itibar ile kendine tafdil edildiğine delalet etmesidir. *هَذَا بَشَرًا أُطِيبَ مِنْهُ رَطْبًا* cümlesindeki hâl ögeleri hurmanın iki farklı itibar ile kendine tafdil edildiğine delalet etmektedir.²¹ On ikincisi hâl ögesinin zu'l-hâlin başkasına tafdil edildiğine delalet etmesidir. *أَحْمَدُ طِفْلًا أَجَلٌ مِنْ عَلِيٍّ كِهْلًا* örneğindeki hâl ögeleri zu'l-hâlin başkasına tafdil edildiğine delalet etmektedir.²² Ancak İbnu'l-Hâcib, bütün bunların tekellüften öteye geçemediğini belirterek hâl ögesinin zu'l-hâl için açıklayıcı bir özelliğe sahip olması durumunda kayıtsız şartsız camid olarak da gelebileceğini ifade etmiştir.²³ İbnu'l-Hâcib'in önemli şarihlerinden biri olan ve genellikle onun görüşlerine katılmayan Râdiyyuddîn Esterâbâdî, bu hususta onun görüşüne katılmıştır.²⁴

1.2.3. Masdar Şeklinde Gelen Hâl

Hâl olgusunun şekilsel yönlerinden biri de onun masdar formunda gelmesidir. Masdar, sarîh ve müevvel olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan sadece masdarın sarîh türü hâl ögesi olarak kullanılmaktadır. Nitekim Arap gramerinin önemli simalarından biri olan Sîbeveyh, müevvel masdarın hâl ögesi olarak kullanılmadığını belirtmiştir. Sîbeveyh, muzari fiilini masdara dönüştürme özelliğine sahip olan *أَنَّ* nasb edatının gelecek zaman için olduğunu dolayısıyla şimdiki zamanda gerçekleşecek bir olayla ilişki kuramayacağını söyleyerek bunun gerekçesini belirtmiştir. Bunun dışında dilciler, sarîh masdarın hâl olarak kullanılmasının, sıfatın hâl olarak kullanılmasından daha yaygın olduğunu söylemişlerdir.²⁵

Sarîh masdarın hâl olarak kullanılması marife ve nekre olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Marife masdarların *وَأَرْسَلَهَا الْجَرَاحَ* örneğinde olduğu gibi hâl olmaları nadirdir. Nitekim "belirlilik ve belirsizlik açısından hâl ve zu'l-hâl" başlığında da belirtileceği

¹⁸ Meryem, 19/17.

¹⁹ Sîbeveyh, el-Kitâb, I, 391.

²⁰ İsrâ, 17/61.

²¹ İbnu'l-Hâcib, Şerhu'l-Vâfiye Nazmu'l-Kâfiye (Thk: Komisyon), Matba'atetu'l-Adab, Neccef, 1980, s. 222.

²² Sîbeveyh, el-Kitâb, I, 391-393; Ebû'l-Abbâs el-Muberrid, el-Muktadeb, (Thk: Muhammed Abdulhalik), Kahire, 1994, III, 236; İbn Ya'îş, Şerhu'l-Mufassal, II, 13-16; İbn Mâlik, Elfiyye, s. 23; Suyûtî, Hem'u'l-Hevâmi' II, 224-227.

²³ İbnu'l-Hâcib, el-Kâfiye, s. 71.

²⁴ Râdiyyuddîn, Şerhu'r-redî li Kâfiyeti İbni'l-Hâcib, s. 662.

²⁵ Suyûtî, Hem'u'l-Hevâmi' II, 227.

üzere bu tür masdarlar dilciler tarafından tevil edilmiştir.²⁶ Nekre masdarların hâl olmaları ise yaygındır. Sîbeveyh, *فَمُ قَائِمًا* örneğini temel alarak sıfatın masdar yerine kullanıldığı gibi *رَكْضًا/قَتْلُهُ صَبْرًا/كَلْمُهُ مَشَافَهَةٌ* örneklerinde olduğu gibi masdarın da sıfat yerine kullanılabileceğini belirtmiştir. Sîbeveyh, bu sözcükleri birer nekre vasıfla tevil ederken Ahfeş ve Muberrid ise bunların cümlede bulunmayan bir fiile meful mutlak olduğunu ve fiil cümlesinin hâl olduğunu belirtmişlerdir. Kûfeli dilciler de bu sözcüklerin cümle içindeki mevcut fiiller için meful mutlak olduğunu söylemişlerdir. Dilciler, hâl ögesini habere, zu'l-hâli de mübtedaya benzetmişlerdir. Bu bakımdan zu'l-hâlin delalet ettiği şeyin ayınısına hâlin de delalet etmesi gerekmektedir. Bu durum da masdarın hâl ögesi olarak kullanılmamasını gerektirmektedir. Zira böyle bir durum masdarın haber olmasıyla eşdeğerdir. Bunun için dilcilerin büyük kısmı bu konuda sema' ile yetinip kıyası es geçmişlerdir.²⁷ Nitekim Sîbeveyh, masdarın bu kullanımı için kıyasa yer vermeyip sema' olgusunu esas alırken, Muberrid, kıyas kuralının da bu tür masdarlar için geçerli olduğunu belirtmiştir.²⁸

1.2.4. Müfred, Cümle ve Şibh-i Cümle Şeklinde Gelen Hâl

Hâl olgusunun şekilsel yönlerinden biri de hâlin müfred, cümle ve şibh-i cümle şeklinde kategorize edilmesidir. Yukarıdaki örnekler hâl ögesinin müfred kısmıyla ilgili olduğu için biz burada cümle ve şibh-i cümle şeklinde gelen hâl ögesine odaklanacağız. Şibh-i cümle şeklinde gelen hâl *طلع البدر بين السحاب* ve *رأيت الطائر في القفس* örneklerinde olduğu car-mecrûr ve zarf olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Cümle formunda gelen hâl ise isim ve fiil cümlesi şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Fiil cümlesi olarak gelen hâl ögesi, muzari müspet, muzari menfî, mazi müspet ve mazi menfî şeklinde dört kısma ayrılmaktadır.²⁹ Cümlenin hâl olarak kullanılabilmesi için haberî (doğruluk ve yanlışlık ihtimalini barındıran) olması gerekmektedir. Zira hâl, zu'l-hâl için haber mahiyetinde olduğundan ötürü inşâî cümleler hâl olarak kullanılmamaktadır. Nitekim inşâî cümlelerde doğruluk ve yanlışlık ihtimali bulunmadığı için mübtedaya haber olmaları da mümkün değildir.³⁰

1.3. Hâl Cümlesindeki Rabıt

Cümle bağımsız olduğundan ötürü hâl olarak kullanıldığında hâl cümlesi ile zu'l-hâl arasındaki bağlantıyı sağlayacak bir rabıt ihtiyacı duyulmaktadır. Söz konusu rabıt cümlelerin keyfiyetine göre değişmektedir. Örneğin hâl olacak cümle isim cümlesi ise rabıt *حضر الضيوف* *لا تأكل الفاكهة وهي فجأة* ve *اصطفت الجنود سيوفهم مشهوراً*, *والمضيف غائب* başına vâv, ya tek başına zamir veya her ikisi birliktedir.³¹ Muzari müsbet şeklindeki hâl ögesinde ise *تحرسه الجنود* örneğinde olduğu gibi rabıt tek başına zamirdir. Zira müsbet muzari hem lafız hem de mana açısından vâv rabıtına gerek görmeyen ism-i faile benzemektedir. İsim cümlesi ve muzari müsbet dışında kalan muzari menfî (*جائني زيدٌ وما يتكلم*) *دخل عليّ قد* / *دخل عليّ وقد خرج أبوه* (*جائني زيدٌ وما يتكلم عمرو* / *جائني زيدٌ ما يتكلم غلامه/غلامه دخل عليّ وما* / *دخل عليّ ما خرج أبوه* / *دخل عليّ وما خرج أبوه* / *دخل عليّ وما خرج أبوه*) ve mazi menfî (*دخل عليّ وقد خرج بكرٌ* / *خرج بكرٌ*) şeklindeki hâl cümlelerinde ise örneklerde de görüldüğü gibi vâv ve zamir rabıtları birlikte kullanılabilecekleri gibi ayrı ayrı da kullanılabirler.³² Ancak dilciler, hâl olacak isim cümlesinde zamirin tek başına irtibatı sağlama hususunu zayıf görmüşlerdir. Zira isim cümlesi bağımsızlık açısından fiil cümlesinden daha güçlüdür. Buna ilaveten zamirin bağlantıyı sağlama durumu hâl cümlesine özel değildir. Nitekim zamir haber, sıla ve sıfat şeklinde gelen

²⁶ İbn Mâlik, Elfiyye, s. 24.

²⁷ Ebû Abdillâh Cemâluddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik, Teshîlu'l-Fevâid ve tekmi'lu'l-Makasid, (Thk: Abdurrahman es-Seyyid-Muhammed Bedevî el-Mahtûn), Gize, 1990, II, 328;

²⁸ Sîbeveyh, el-Kitâb, I, 370; İbn Ya'îş, Şerhu'l-Mufasssal, II, 12-13; Ebû Muhammed Bahâüddîn İbn 'Akîl el-Hemedânî, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, (Thk: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid), Dâru't-Turâs, Kahire, 1980, II, 252-255.

²⁹ İbn Mâlik, Elfiyye, s. 25; İbn Ya'îş, Şerhu'l-Mufasssal, II, 23-24; Câmî, el-Fevâ'idu'd-Diyâ'iyye, s. 296.

³⁰ Râdiyuddîn, Şerhu'r-redî li Kâfiyeti İbni'l-Hâcib, s. 673.

³¹ İbnu'l-Hâcib, Şerhu'l-Vâfiye Nazmu'l-Kâfiye, s. 220-221; Tâcuddîn es-Subkî, el-Eşbâh ve'n-Nezâir (Nşr: Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavvez), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, II, 242.

³² İbn Mâlik, Elfiyye, s. 24.

cümlelerde de cümle ile makabli arasındaki irtibatı sağlamaktadır. Bunun dışında vâv-i hâliyenin hâl ile zu'l-hâl arasındaki bağlantıyı sağlama hususu sadece müntakile/hâl cümlelerine özeldir. Dolayısıyla rabıt olan vâv ne tek başına ne de zamirle birlikte müekkide hâl cümlelerinde kullanılmamaktadır. Zira muekkid ile muekked aynı şey gibi olduğundan vâv rabıtı bunların arasına girmemektedir.³³

Bununla birlikte hâl cümlesi şeklinde kullanılacak müsbet mazi fiillerine فَدْ edatının da eşlik etmesi gerekmektedir. Geçmiş zamanı şimdiki zamana yakınlaştırma işlevine sahip olan bu edat وَقَدْ عَادَ مِنْ سَفَرِهِ örneğinde olduğu gibi hâl cümlesinde yer alan müsbet mazi fiiline açık bir şekilde eşlik ettiği gibi "Yahut sizinle de kendi kavimleri ile de savaşmayı içlerine sindiremeyip size sığınanlar müstesna"³⁴ ayetinde olduğu gibi mukadder olarak da eşlik edebilmektedir. Nitekim فَدْ edatı ayette geçen حَصِرَتْ müsbet mazi fiiline mukadder olarak eşlik etmiştir.³⁵

1.4. Belirlilik ve Belirsizlik Açısından Hâl

Dilciler, nekreyi asıl, marifeyi de nekreden oluşmuş bir unsur olarak kabul etmişlerdir. Bu bakımdan onlar, hâl ögesinin kullanımındaki gayeye odaklanarak hâlin nekre, olmasının gerekli olduğu kanaatine varmışlardır. Nitekim hâl olgusunun kullanımındaki gaye zu'l-hâle nisbet edilmiş bir olayı hâl ögesiyle kayıtlı kılmaktır. Bu da nekre ile elde edildiğine göre hâl ögesinin marifeliğine gerek görmemişlerdir.³⁶ Buna ilaveten dilciler hâl ile zu'l-hâl arasındaki ilişkiyi mübtada ile haber ilişkisine benzetmişlerdir. Onlara göre hâl, haber gibi nekre zu'l-hâl de mübtada gibi marife olmalıdır. Dolayısıyla hâl ögesinin nekre olarak gelmesi zorunlu zu'l-hâlin de marife olarak kullanılması çoğunlukladır. Dilciler, bu hususu göz önünde bulundurarak وَأَسْلَهَا الْعِرَاقُ وَمَرَّتْ بِهِ وَحْدَهُ örneğindeki marife hâl ögelerini tevil etmişlerdir. Söz konusu tevil iki şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi الْعِرَاقُ ve وَالْمُعْتَرِكَةُ sözcüklerinin مُعْتَرِكَةً şeklinde birer nekre vasıfla tevil edilmeleridir.³⁷ İkincisi de bu sözcüklerin cümleden düştüğü kabul edilen تَعْتَرِكُ ve يُعْتَرِدُ fiillerine meful mutlak ve fiil cümlesinin de hâl olduğu şeklinde gerçekleşmektedir.³⁸

1.5. Belirlilik ve Belirsizlik Açısından Zu'l-hâl

Asıl olan zu'l-hâlin marife olarak kullanılmasıdır. Dilciler, zu'l-hâl için marifeliği bir zorunluluk olarak görmemişlerdir. Bu bakımdan mübtadanın nekre olarak kullanıldığı gibi zu'l-hâl de nekre olarak kullanılabilir. Zu'l-hâlin nekre olarak gelebilmesini caiz kılan bazı hususlar vardır. Bunlardan birincisi nekre şeklindeki zu'l-hâlin tahsis edilmesidir. Zu'l-hâlin tahsis edilmesi, ya فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ أَمْرًا مِنْ عَيْنِنَا "O gecede bizim katımızdan bir emirle hüküm ve hikmet konusu olan bütün işler ayrılır"³⁹ ayetinde olduğu gibi sıfat tamlaması şeklinde olacaktır. Veya فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءٍ لِّلسَّالِئِلِ (Bütün bunlar) dört devirde oldu"⁴⁰ ayetinde olduğu gibi isim tamlaması şeklinde gerçekleşecektir. Zu'l-hâlin nekre olarak gelmesini caiz kılan üçüncü husus ise أَزْ عَجْنِي سَانِقًا رَجُلٌ örneğinde olduğu gibi hâl ögesinin zu'l-hâle takdim edilmesidir. Dördüncüsü nekre şeklindeki zu'l-hâlin هَلْ أَتَاكَ رَجُلٌ عَالِمًا لَا يَذْهَبُ أَحَدٌ örneğinde olduğu gibi nefiy, nehiy ve istifham edatlarından sonra gelmesidir. Beşincisi وَالشَّمْسُ طَالَعَةٌ زَارِنِي رَجُلٌ örneğinde olduğu gibi nekre şeklindeki zu'l-hâlin vâv-ı hâliyeye eşlik eden bir cümle şeklinde gelmesidir. Altıncısı هَذَا خَاتَمٌ حَدِيدًا örneğinde

³³ Câmî, el-Fevâ'idu'd-Diyâiyye, s. 296.

³⁴ Nisâ, 4/90.

³⁵ Ebû Zekeriyâ el-Ferrâ, Me'âni'l-Kur'ân, (Thk: Komisyon) Dru'l-Mısriyye, Mısır, Tarih Yok, I, 23; Ebû Bekr İbnu'l-Enbârî, el-İnsâf fî Mesâilî'l-Hilâf beyne'l-Basriyyîn ve'l-Küfyyîn, (Cevde Mebrûk-Muhammed Mebrûk), Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 2002, s.212; Câmî, el-Fevâ'idu'd-Diyâiyye, s. 299.

³⁶ İbnu'l-Hâcib, el-Kâfiye, s. 70; Radiyyuddîn, Şerhu'r-redî li Kâfiyeti İbni'l-Hâcib, s. 641-642.

³⁷ Sibeveyh, el-Kitâb, I, 375-376; İbnu'l-Hâcib, Şerhu'l-Vâfiye Nazmu'l-Kâfiye, s. 219.

³⁸ Ebû Ali el-Fârisî, el-İdâhu'l-'Adudî, s. 200.

³⁹ Duhân, 44/4.

⁴⁰ Fussilet, 41/10.

olduğu gibi hâl ögesinin camid isim formunda gelmesidir. Yedincisi زارني خالدٌ ورجلٌ راکبين örneğinde olduğu gibi hâl ögesinin biri nekre diğeri marife olan iki zu'l-hâl için kullanılmasıdır.⁴¹

1.6. Hâl ile Zu'l-hâl Arasındaki Uyum

Arapçada cümlelerin öğeleri arasında i'rab, cinsiyet, kemiyet ve keyfiyet açısından uyum söz konusu olmaktadır. Bazı öğeler arasında uyuma konu olan hususların hepsi aranırken, hâl ögesi gibi bazılarında da bu hususların bir kısmı aranmaktadır. Nitekim جاء المسلم شاکراً، جاء المسلم شاکراً، جاءت المسلمون شاکرین، جاءت المسلمون شاکرین، جاءت المسلمات شاکراتٍ örneklerinde de görüldüğü gibi hâl ögesi, cinsiyet (erillik-dişilik) ve kemiyet (tekillik-ikillik-çoğulluk) açısından zu'l-hâl ile uyum içerisinde olmak zorundadır.⁴²

1.7. Hâlin Cümle Sıralamasındaki Yeri

Normal cümle dizininde önce amil ve zu'l-hâl en sonunda da hâl ögesi gelmektedir. Ancak bazı özel durumlarda bu sıralama değişebilmektedir. Nitekim bazen hâl, zu'l-hâl bazen de amiline takdim edilmektedir. Ancak hâl ögesinin zu'l-hâl ve amiline takdimi üzerinde dilcilerin ihtilafı söz konusu olmuştur.

1.7.1. Hâlin Zu'l-hâline Takdim Edilmesi

Zu'l-hâl, anlam açısından mübtada, hâl ögesi de habere benzemektedir. Dolayısıyla asıl olan önce zu'l-hâlin akabinde de hâlin gelmesidir. Ancak bazı durumlarda haberin mübtedaya takdim edildiği gibi hâl ögesi de zu'l-hâl takdim edilmektedir. Söz konusu takdimin hükmü gramer kurallarına göre kimi yerde vacip, kimi yerde caiz, kimi yerde de caiz değildir. Nitekim جاء منقاداً لعمُرٍ صاجِبُهُ ve جاء راکباً رجُلٌ örneklerinde görüldüğü gibi zu'l-hâl, hâl ögesiyle ilişkili bir zamire bitiştiğinde veya zu'l-hâl, tahsise uğramamış veya bir marifeye eşlik etmemiş bir nekre olduğunda hâlin takdimi vacip olmaktadır.⁴³ Dilcilerin büyük çoğunluğuna göre جاء مُسرِعاً زَيْدٌ، جاء عاقلاً من أحدٍ ve رأيتُ راکبةً هنذاً، جاء مُسرِعاً زَيْدٌ gibi zu'l-hâl merfu, mansûb, zaid harf-i cer ile mecrûr yahut وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا "Biz seni başka değil, ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak bütün insanlara gönderdik."⁴⁴ ayetinde olduğu gibi asıl harf-i cer ile mecrûr olsun bütün bu durumlarda hâl ögesinin zu'l-hâline takdim edilmesi caizdir. Ancak عرففتُ قياماً هنذاً مُسرِعَةً örneğinde olduğu gibi zu'l-hâlin izafet ile mecrûr olması durumunda hâlin ona takdim edilmesi caiz değildir.⁴⁵

Basralı dilciler başta olmak üzere gramercilerin büyük çoğunluğu hâl ögesinin asıl harf-i cer ile mecrûr olan zu'l-hâl takdim edilmesini caiz görmemişlerdir. Bunlara göre amilin zu'l-hâl ile alakası birinci planda yer alırken amilin hâl ögesiyle alakası ikinci planda yer almaktadır. Dolayısıyla amil, zu'l-hâl harf-i cer vasıtası ile geçiş yaptığında aynı harf-i cer ile hâl ögesine de geçiş yapmalıdır. Ancak hâl ögesinin bedel ile karıştırılmaması için böyle bir şey uygun görülmemiştir. Buna ilaveten رأيتُ زَيْدًا في الدارِ مَتَكْنًا örneğinde olduğu gibi amili harf-i cer olan hâlin amil konumundaki cer harfine takdim edilmesinin caiz olmadığı gibi zu'l-hâl mecrûr olan hâlin de takdim edilmesi caiz değildir. Söz konusu gramerciler، وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا "Biz seni başka değil, ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak bütün insanlara gönderdik."⁴⁶ ayetindeki zu'l-hâl أَرْسَلْنَاكَ fiilinde yer alan كَ harfi olduğunu söylemişlerdir.⁴⁷ İbnu'l-Enbârî bu hususta icma olduğunu söylese de Ebû Alî el-Fârisî ve İbn Keysân, hâl ögesinin asıl harf-i cer ile mecrûr olan zu'l-hâl takdim edilmesini caiz görmüşlerdir.

⁴¹ Câmî, el-Fevâ'idu'd-Diyâiyye, s. 285-286; İbn 'Akîl Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, II, 256-263.

⁴² Şevki Dayf, Tecdidu'n-Nahv, 182-183.

⁴³ İbnu'l-Hâcib, el-Kâfiye, s.70; Câmî, el-Fevâ'idu'd-Diyâiyye, s. 288-289; Radiyyuddîn, Şerhu'r-redî li Kâfiyyeti İbni'l-Hâcib, s. 641-642.

⁴⁴ Sebe', 34/28.

⁴⁵ Suyûtî, Hem'u'l-Hevâmi' II, 235-237.

⁴⁶ Sebe', 34/28.

⁴⁷ İbn Mâlik, Teshîlu'l-Fevâid ve tekmi'lul-Makasid, II, 336; Suyûtî, Hem'u'l-Hevâmi' II, 236; İbn Hişâm el-Ensârî, el-Câmi'u's-Sağîr fi'n-Nahv, (Thk: Ahmed Mahmûd el-Hermîl), Kahire, 1980, s.121.

Nitekim İbn Mâlik de sema' ilkesini esas alarak bahsi geçen dilcilere katılmış ve bu durumun caiz olduğuna hükmetmiştir.⁴⁸

Kûfeli dilciler, هُنْدًا رَاكِبَةٌ örneğindeki رَاكِبَةٌ hâl ögesinin mansûb olan هُنْدًا zu'l-hâline takdim edilmesini caiz görmemişlerdir. Bunların gerekçesi ise هُنْدًا رَاكِبَةٌ örneğinde olduğu gibi hâlin takdimi neticesinde hâl ögesinin mef'ûl, mef'ûl konumundaki sözcüğün de bedel ile karıştırılmasıdır. Kûfeli dilciler, خُشْعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ "Gözlerini korku bürümüş halde kabirlerinden çıkıp etrafa yayılmış çekirgeler gibi o çağrıcıya doğru koşarlar."⁴⁹ ayetini delil göstererek zu'l-hâlin merfu bir zamir olması durumunda hâlin ona takdimini caiz görürlerken, مُسْرَعًا قَامَ زَيْدٌ örneğinde olduğu gibi zu'l-hâlin merfu bir isim olması durumunda ise hâlin zu'l-hâline takdim edilmesini caiz görmemişlerdir.⁵⁰ Bununla birlikte İbn Mâlik, zu'l-hâlin كَانَتْ لِعَلِّ، كَانَتْ ve taaccub fiiliyle mansub olması durumunda hâl ögesinin ona takdim edilmesinin caiz olmadığını söylemiştir.⁵¹

1.7.2. Hâlin Amiline Takdim Edilmesi

Hâl ögesini mansûb kılan etkene hâlin amili denmektedir. Dilciler, hâlin amilini lafzî ve manevî diye iki kısma ayırmışlardır. Lafzî amilden gayeleri, fiil ve fiil gibi amel edip onun kök harflerinden oluşan ism-i fail, ism-i meful, sıfat-ı müşebbehe ve masdar amilleridir. Manevî amel ise fiilin lafzından olmayıp onun manasını ifade eden zarf, car-mecrûr ve işaret, istifham, nidâ, temenni, terecci, teşbih, tenbih edatlarıdır.⁵²

Arap gramerinde hâlin amiline takdim edilmesi hususunda ihtilaf söz konusudur. Bazı dilciler, hâli temyize benzeterek genel manada amiline takdim edilmesine karşı çıkmıştır. Basralı dilciler başta olmak üzere kahir ekseriyet de aşağıda istisna edilen durumlar hariç genel olarak hâlin amiline takdim edilmesini kabul etmişlerdir. Bunlar, hâl ögesini mefulün bihe teşbih ederek جاء زَيْدٌ رَاكِبًا örneğinde olduğu gibi ister zu'l-hâl fail konumunda açık bir isim olsun ya da رَاكِبًا جِئْتُ zu'l-hâl fail konumunda bir zamir olsun her iki durumda da hâlin amiline takdim edilmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir.⁵³

Kûfeli dilciler ise, جاء زَيْدٌ رَاكِبًا örneğinde olduğu gibi zu'l-hâlin fail konumunda bir açık isim olması durumunda hâlin amiline takdim edilmesinin caiz olmadığını söylemişlerdir. Onlara göre رَاكِبًا şeklindeki hâl ögesinde zu'l-hâl dönen bir zamir vardır. Hâl ögesinin amiline رَاكِبًا جاء زَيْدٌ şeklinde takdim edilmesi durumunda zamir merciinden önce gelmiş olacaktır. Dolayısıyla Kûfeliler, رَاكِبًا جِئْتُ örneğinde olduğu gibi zu'l-hâlin fail konumunda bir zamir olması durumunda hâlin amiline takdim edilmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir.⁵⁴

Ancak Arap gramerinde hâlin lafzî amilinden sonra gelmesinin gerekli olduğu bazı durumlar vardır. Nitekim هُنْدًا مَتْجَرَةً مَأْحَسَنٌ قَاعِدًا، لَكَ أَنْ تَتَنَقَّلَ قَاعِدًا، أَنْتَ الْمَصْلَى فِدَا، لَأَصْبِرَنَّ مُحْتَسِبًا، إِنْ لَأَقُومَنَّ طَائِعًا، أَنْتَ الْمَصْلَى فِدَا، لَكَ أَنْ تَتَنَقَّلَ قَاعِدًا، مَأْحَسَنٌ هُنْدًا مَتْجَرَةً örneğinde de görüldüğü gibi amilin başında lâmu'l-kasem, lâmu'l-ibtidâ, mevsûle eli ve masdariyye eni bulunması veya amilin çekimsiz bir fiil olması durumunda hâl ögesinin amilinden sonra gelmesi gereklidir.⁵⁵

Hâl ögesinin manevî amiline takdim edilmesi hususunda zarf ve car-mecrûr dışındaki amillerde hâlin amiline takdim edilmeyeceği yönünde bir ittifak söz konusu iken zarf ve car-mecrûr şeklindeki amillerde ise dilciler fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Sîbeveyh, zarf ve car-mecrûr şeklindeki manevî amillerde hâlin amiline takdim edilmesine karşı çıkarken, Ahfeş,

⁴⁸ İbn Mâlik, Elfiyye, s. 23; Teshîlu'l-Fevâid ve tekmi'lû'l-Makasid, II, 334-335.

⁴⁹ Kamer, 54/7-8.

⁵⁰ Suyûtî, Hem'u'l-Hevâmi' II, 235-237.

⁵¹ Ebû Abdillâh Cemâluddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik, Şerhu 'Umdu'ti'l-Hâfiz ve 'Uddeti'l-Lâfiz, (Thk: Adnan Abdurrahîm ed-Dürî), Bağdat, 1977, I, 424.

⁵² İbnu'l-Hâcib, Şerhu'l-Vâfiye Nazmu'l-Kâfiye, s. 219; Radiyyuddîn, Şerhu'r-redî li Kâfiyeti İbni'l-Hâcib, s. 640.

⁵³ Ebû Ali el-Fârisî, el-İdâhu'l-'Adudî, 199-202; İbn Mâlik, Elfiyye, s. 24.

⁵⁴ İbn Mâlik, Şerhu't-Teshîl, II, 343; Suyûtî, Hem'u'l-Hevâmi' II, 237.

⁵⁵ İbn Mâlik, Şerhu't-Teshîl, s. 343-344; Suyûtî, Hem'u'l-Hevâmi' II, 238.

الدار زيّد قائماً في الدار mecrûr olan amiline takdiminin caiz olduğunu söylemiştir.⁵⁶

1.8. Hâl ve Amilinin Hazfedilmesi

Dilciler hâl terkiibindeki hazf olgusunun hâl ve amili için söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Hâl ögesi, cümlelerin temel unsurlarından olmadığı için onun hazfedilmesi cümleye herhangi bir eksiklik getirmemektedir. Dolayısıyla hâl ögesindeki hazf durumu caizdir. Bu da genellikle hâl ögesinin قال ve türevleri yani bir söylem şeklinde gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Nitekim *Melekler de 'Sabretmenize karşılık elde ettiğiniz esenlik daim olsun!'* diyerek her kapıdan onların yanına girerler.⁵⁷ وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ *Ibrâhim İsmâil'le birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltiyordu: "Ey rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin."*⁵⁸ ayetlerinde de görüldüğü gibi birinci ayetteki عَلَيْهِمْ سَلَامٌ ve ikinci ayetteki رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا ifadeleri hâl ögesinin قائلين şeklinde olduğunu ve cümleden hazfedildiğini bildirmektedir.⁵⁹

Amilin hazfı ise kimi yerde caiz iken kimi yerde de vacip olmaktadır. Nitekim yolculuğa hazırlanan birisi için kullanılan راشدأ مهدياً ifadesinde olduğu gibi hâlî veya “nasıl geldin” şeklinde yöneltilen sorunun cevabındaki ركباً örneğinde olduğu gibi kavli bir karine bulunduğu anda amilin hazfedilmesi caizdir. Bunun dışında زيّد أبوك عطوفاً örneğinde olduğu gibi kendisinden önceki isim cümlesinin muhtevasını tekid eden hâl ögesinin amilinin hazfedilmesi ise vaciptir.⁶⁰

1.9. Hâl ve Zu'l-hâlde Taaddüt

Dilciler, hâl ögesini habere benzetmişlerdir. Dolayısıyla زيّد ركباً مفارقاً عامراً مصاحباً بكرةً örneğinde olduğu gibi bir mübtedanın birden fazla haber alabildiği gibi جاء زيّد ركباً مفارقاً عامراً örneğindeki gibi bir zu'l-hâl için de birden fazla hâl söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte hâl ögesindeki taaddüdün benzeri zu'l-hâlde de olabilmektedir.⁶¹ Nitekim *Düzenli seyreden güneşi ve ayı sizin için yararlı kılan, O'dur.*⁶² اَلْقَى بَشْرٌ عَمْرًا لَقَى بَشْرٌ عَمْرًا رَاكِبِينَ örneğindeki gibi ayrı ayrı da olabilmektedir. Birden fazla zu'l-hâl için ayrı ayrı da gelebilmektedir. Dilciler, زيّد هندا مُصنعداً مُنحدرَةً örneğindeki gibi hâl ögeleri arasında karışıklığın olmadığı örneklerde her hâlî sahibine döndürmüşlerdir.⁶³ اَلْقَى بَشْرٌ عَمْرًا örneğindeki gibi karışıklık ihtimalinin bulunduğu hâl ögelerinde ise ifadedeki kopukluğu azaltmak adına birinci hâlin (راكباً) ikinci zu'l-hâlde (عمرأ) ikinci hâlin (ماشياً) de birinci zu'l-hâlde (بشراً) ait olduğunu söylemişlerdir. Nitekim bunun tersi söz konusu olduğunda her iki hâl ögesi de zu'l-hâlden kopuk bir şekilde sunulmuş olmaktadır.⁶⁴ Hâl ögesindeki taaddüt durumu إما ve لا edatlarından sonra da mevzu bahis olmaktadır. İster nesirde ister nazımda olsun اِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ اِمَّا شَاكِرًا وَاِمَّا كُفُوْرًا *Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik; artık o isterse şükreden olur, isterse nankör.*⁶⁵ اِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ اِمَّا شَاكِرًا وَاِمَّا كُفُوْرًا ayetinde olduğu gibi إما edatından sonra ikinci hâlin gelmesi ve إما edatının hâl ögesiyle tekrarlanması zorunludur. لا edatında ise böyle bir zorunluluk sadece nesirle sınırlıdır. Nitekim مَنْ وَجَدَ فَلْيُنْفِقْ لَمْ يُسْرِفْ وَلَا مُقْتِرًا örneğinde ikinci hâl ögesi gelmiş ve لا edatı ikinci hâl ögesiyle tekrar edilmiştir. Şiirde ise لا edatından sonra

⁵⁶ İbnu'l-Hâcib, el-Kâfiye, s.71; Câmî, el-Fevâ'idu'd-Diyâiyye, s. 301.

⁵⁷ Ra'd, 13/23-24.

⁵⁸ Bakara, 2/127.

⁵⁹ Mustafa el-Ğelâyîni, Cami'u'd-Durûsu'l-'Arabiyye, Manşûratu'l- Mektebeti'l-'Asriyye, Beyrut, 1912, III, 92.

⁶⁰ İbnu'l-Hâcib, el-Kâfiye, s.72; Câmî, el-Fevâ'idu'd-Diyâiyye, s. 299-300; Radiyyuddîn, Şerhu'r-redî li Kâfiyeti İbni'l-Hâcib, s. 640.

⁶¹ İbn Malik, Elfiyye, s. 24.

⁶² İbrâhim, 14/33.

⁶³ İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, II, 275.

⁶⁴ Suyûtî, 'Abdurrahman b. Ebî Bekr, el-Behcetü'l-Merdiyye, 'ala Elfiyyeti İbn Malik, (Thk: Muhammed Salih el-Endîmeşki), Kum, 1974, I, 591-592.

⁶⁵ İnsân, 76/3.

Ebû Muhammed Bahâüddîn İbn ‘Akîl el-Hemedânî, Şerhu İbn ‘Akîl ‘alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, (Thk: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid), Dâru’t-Turâs, Kahire, 1980.

Ebû Zekeriyâ el-Ferrâ, Me‘âni’l-Kur’ân, (Thk: Komisyon) Dru’l-Mısriyye, Mısır, Tarih Yok.

İbnu’l-Hâcib, el-Kâfiye (Thk: Komisyon), Mektebetu’l-Buşra, Pakistan, 2011.

----- Şerhu’l-Vâfiye Nazmu’l-Kâfiye (Thk: Komisyon), Matba‘atetu’l-Adab, Neccef, 1980.

İbn Hişâm el-Ensârî, el-Câmi‘u’s-Sağîr fi’n-Nahv, (Thk: Ahmed Mahmûd el-Hermîl), Kahire, 1980.

-----, Muğni’l-Lebîb, Dâru’l-Kutubi’l-Misrî, Kahire, Tarih Yok.

İbn Manzûr, Ebû’l-Fadl Muhammed b. Mukerrem, Lisânu’l-‘Arab, (Thk. Amr Ahmed Haydar), Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 2013.

İbn İbn Ya‘îş, Şerhu’l-Mufasssal, (Emil Bedî‘ Ya‘kub), Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 2001.

Mustafa el-Ğelâyînî, Cami‘u’d-Durûsu’l-‘Arabiyye, Manşûratu’l- Mektebetu’l-‘Asriyye, Beyrut, 1912.

Radıyyuddîn Muhammed el-Esterâbâdî, Şerhu’r-Radî li Kâfiyeti İbni’l-Hâcib, (Thk: Hasan Hifzi-Yahya Beşir Mustafa), Riyad,1966.

Suyûtî, ‘Abdurrahman b. Ebî Bekr, Hem‘u’l-Hevâmi‘ fi Şerhi Cem‘il-Cevâmi‘, (Thk: Ahmed Şemsuddin), Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 1998.

----- el-Behcetü’l-Merdiyye, ‘ala Elfiyyeti İbn Malik, (Thk: Muhammed Salih el-Endîmeşki), Kum, 1974.

Şevkî Dayf, Tecdü’n-Nahv, Kahire, 2013.

Tâcuddîn es-Subkî, el-Eşbâh ve’n-Nezâir (Nşr: Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavvez), Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1991